

DKA. Paskutiniai kovos metai

Stanislovas ABROMAVIČIUS

Sunkus likimas laukė ir Didžiosios Kovos apygardos A rinktinės partizanų, kovojusių dešinėje Neries pusėje. Po vadų netekties, NKVD ir MGB siautėjimų partizanų jėgos silpo. Stribai 1950 metais jautėsi visagaliais, nes partizaninis judėjimas išsklaidytas, vyrai kovojo dėl savo gyvybių giliau įsikasdami, tyliau vaikščiodami. Ukmergės apskrities partizanų būrių likučius po vadų žūties bandė organizuoti iš Gavėnių kaimo Petras Zabarauskas, partizanavęs nuo 1944 m. Likimas jam lėmė dalyvauti daugelyje mūšių, būti situacijose, kuriose gyvam išlikti nebuvo šansų. Stribai apie jį pasakodavę legendas, kai atrodė jis jau kulkų pakirstas, tačiau netikėtai kėlėsi iš dūmų su automatu rankose. Arba kai stribų prie Širvintos prispaustas, puolė ant plono ledo, kuris žmogaus išlaikyti negalėjo, tačiau kulkoms švilpiant pasiekė kitą upės krantą.

Pabaiga. Pradžia Nr. 32 (1582)

Štai tada pagal informatoriaus žinią, kad ten veikia organizuota partizanų grupė, pasuko į Gavėnių kaimą 16 stribų su leitenantu Abramovu. Pasiekę kaimą, kurį laiką stebėjo, paskui nutarė, kad ramu, partizanai pasitraukę į kitą vietą. Dėl viso pikto vietovę apsupo. Išsiskleidę grandine, ėjo į Zabarauškų vienkiemį, ketindami jei ne įtartinų žmonių, tai bent bunkerį surasti. Staiga prapliupo partizanų kulkosvaidžiai. Sugriuvo stribai, tačiau keturi nuo žemės jau nepakilo... Partizanai iš vienkiemio pasitraukė be aukų.

Petras Zabarauskas žuvo 1950 m. kovo 3-iąją Pakertušių miške. Tada suimta Janina Maršalkaitė-Sigutė, gimusi 1928 m. Jos brolių Romą Maršalką-Rūką (1926–1950), partizanavusį nuo 1945 m. Šešuolėlių, Zibalių apylinkėse, suėmė 1950 m. kovo 23 d. ir nuteisė mirties bausme.

1949 m. užneryje dar veikė du A rinktinės būriai, nors vieningos vadovybės jau neliko. Eugenijus Svilas-Slyva (1920–1949), kariavęs nuo pat pasipriešinimo okupantams pradžios Musninkų ir Širvintų valsčiuose, 1949 m. pradžioje slapstėsi Vareikių miške kartu su likusiais Juozo Kudelio-Dobilo būrio partizanais. Deja, vasario 9 d. slėptuvę stribai surado. Tada žuvo Slyva su dar trimis partizanais, o Dobilui su keturiais draugais pasisėkė pasprukti. Daugiau nei metus Dobilas su savo vyrais dar nedavė ramybės užkariautojams. 1949 m. kovo 25 d. ištrėmė į Sibirą jo tėvus – Bronių ir Filomeną Kudelius ir jauniausiąjį brolių Donatą. Brolio Nikodemo tada nebuvo namuose, tačiau norėdamas palengvinti savųjų dalį, pats išvažiavo į Sibirą. Juozas liko Lietuvoje kovoti.

1950 m. sausio 28 d. būrio vadas Juozas Kudelis-Dobilas (1922–1951) su Vladu Šetkausku-Lazdynu, Pranu Macijausku-Aitvaru ir Viktoru Žitkevičiumi-Akmenėliu užėjo pas Astruvkos kaimo gyventoją Igną Gaigalą. Greitai Dobilas su Lazdynu išėjo, o tie du pasiliko. Nuėjo vyrai nakvoti į daržinę, buvusią netoli sodybos. Ryto daržinę apsupo stribai su kareiviais, siūlė pasiduoti. Prasidėjo mūšis. Partizanams pavyko patekti į Juozo Pranskevičiaus mūrinį namą. Mūšis vyko kelias valandas. Stribai išsiuntė vieną savo bendrą pagalbos į Gelvonus. Atvažiavo dvi mašinos kareivių. Matydami, kad prieš tokią stribų ir kareivių jėgą neatsilaikys, Aitvaras ir Akmenėlis pasidavė. Abu jie buvo nuteisti mirties bausme ir sušaudyti. Dobilas ir Lazdynas pasitraukė.

Vėliau Dobilas ir Lazdynas dalyvavo dar keliuose mūšiuose, iš kurių išeidavo nugalėtojai. 1950 m. kovo 13 d. jie užėjo į Leščiūnų kaimą pas Paulauską. Tuo metu gal atsitiktinai pasirodė Gelvonų stribai. Pamatę partizanus, pradėjo šaudyti ir nukovė Lazdyną. Dobilas sugebėjo pasitraukti sveikas, pali-

Paskutiniai užnerio partizanai: V. Macijauskas-Žirgelis, J. Kudelis-Dobilas, V. Šetkauskas-Lazdynas ir P. Macijauskas-Aitvaras

kęs nukautą stribą Piškiną. Vis tik Dobilas su draugais 1950 m. gegužės 12 d. buvo išduoti ir paimti gyvi Čiobiškyje. Už išdavystę informatoriui buvo atsiųginta pinigine premija. Visus tris nuteisė mirties bausmėmis, nuosprendžiai buvo įvykdyti. Gegužės 25-ąją buvo suimti Dobilo ryšininkai bei rėmėjai, tarp jų ir Domas Valančius su žmona Ona iš Vareikių kaimo, nes jie padėjo partizanams girioje įrengti bunkerį, Vladas Verkauskas iš Burniškių kaimo, Bronius Žukauskas ir Antanas Paplauskas iš Astruvkos kaimo. Visi buvo nuteisti kalėti, o Domas Valančius į Lietuvą negrįžo, nes 1953 m. gegužės 27 d. mirė Taišeto lageryje.

Po Dobilo žūties dar liko gyvas būrio partizanas Vytautas Žukauskas-Mėnulis (g. 1927 m.), kuris 1949 m. gruodžio mėn. atsiskyrė nuo savųjų ir išėjo į Ukmergės apylinkes. Žuvo jis jau 1954 m. sausio 17 d. Vanagiškių kaime, Jonavos rajone.

Albinas Bagdonavičius iš Rusių Rago kaimo prisiminė, kad 1951 metais jų apylinkėse iš vadų beliko vienas Adomas Matačiūnas-Diemedis (1923–1953), kilęs iš Paukščių kaimo, Kaišiadorių rajono, kariavęs Slyvos, Jurgino, Dobilo būriuose. Tada jis sudarė keturių partizanų grupę. Vėliau vienam kovotojui pasitraukus, liko trise. Už Jurgino išdavimą buvo paskirta 30 tūkst. rublių premija.

Diemedis buvo bebaimis kovotojas. Sako, kartą Žaslių apylinkėje, būnant pas ūkininką, pamatė ateinančius 3 ginkluotus vyrus. Pasislėpė užpečkyje. Tie užėjo į trobą, apsidairė ir pareikalavo kvitų apie duoklių pristatymą. Tada Diemedis iššoko iš slėptuvės su automatu, nuginklavo juos, pasodino prie stalo. Tai buvo duoklių rinkėjai. Diemedis juos perspėjo netarnauti okupantui, susipylė iš jų automatų ir šautuvų šovinius ir išėjo. Jis nebijojo vaikščioti žiemomis po kailiniais laikydamas automatus, buvo šmaikštus, žodžių kišenėse neieškojo.

Diemedis buvo suimtas 1952 m. rug-

sėjo 30 d., nuteistas mirties bausme, 1953 m. rugsėjo 30 d. buvo sušaudytas Džezkazgano lageryje.

1995 m. partizanas Henrikas Klimašauskas „Širvintos“ laikraštyje rašė apie Širvintų progimnazijos jaunuolius, panorusius prisidėti prie partizanų.

Dar 1944 m. Širvintų moksleiviai suprato, kad Lietuvai kartu su sovietine kariuomene ateina sunkūs laikai. Kuriantis Vietinei rinktinei, dalis jų ryžosi jai priklausyti, Antanas Rukša pradėjo rinkti markes ginklams įsigyti, kol direktorius Taškūnas įtikino to nedaryti. Išėjus vasaros atostogų, moksleiviai patys matė sugrįžusius okupantus, girdėjo apie besikuriančius partizanų būrius.

Dar 1944 m. rudenį ketvirtokai Jonas Brasiūnas, Zenonas Tamošiūnas, trečiokai Pranas Kojala, Juozas Svirkas, Julius Bernotas ir prieš metus mokyklą baigęs Leonas Kugauda susirado ginklų ir nuėjo pas partizanus į Santariškių k., susitiko su tada dar šešiolikmečiu Henriku Klimašausku, jų būrio vyresniuoju. Deja, didelio pritarimo jaunieji kovotojai nesulaukė. Tad permiegoję kaimo daržinėje, grįžo į Širvintas, kur jų laukė nemalonumai. Prano Kojalos tėvas, radęs sūnaus paliktą raštelį, kuriame tas rašė „išeinantis ginti Tėvynės“, suskubo į NKVD pranešti, kad kažkur dingio jo vaikas. Galvojo, kad už tą žygį Pranukas bus tik pabartas. Deja, sugrįžusius vaikus suėmė, tardė, o vėliau visus, išskyrus Z. Tamošiūną, nuteisė ilgus metus kalėti. Dėl moksleivių sumanymo nemalonumų turėjo ir mokytojai.

Henrikas Klimašauskas tada vienas nuėjo pas partizanus. Susirado Justo Milkevičiaus-Krūmo būrį, priklausiusį Žalio Velnio rinktinei. Jau 1945 m. gegužės mėn. jis gauna užduotį sunaikinti stribą Praną Stankevičių iš Musninkų. Manoma, kad vaikinams bus lengviau priartėti prie išdaviko, kuris pakankamai atsargus ir gerai ginkluotas. Gegužės 9-ąją nueina prie stribo, tik ką sugrįžusio iš stribyno papietauti, namų. Pravėręs namo duris ir įjėjęs į kambarį

vaikinas mato, kaip stribas stovi prie veidrodžio, o prie lovos kūdikį myluoja žmona. Henrikas iššauna. Stribas sukniumba, pradeda klykti moteris. Tačiau vaikiną siaubui „nušautasis“ pakyla gyvas ir sveikas, puola jaunuolį jau abu su žmona, išmuša revolverį... Deja, jaunajam kovotojui nepasisėkė. Po to sekė lagerių ir katorgos metai.

Ukmergės gimnazijos kapelionas kun. Antanas Simaška organizavo chorą, gimnazistų buvo mylimas, pasakojo jiems ir apie lietuvių pareigą kovoti su okupantu. Matydamas, kad mergaitės neabejingos tautos kančiai, subūrė penkias gimnazistes į grupę, kuri norėjo kovotojams padėti. Kapelionas vadovė paskyrė Stasę Imbrasaitę. Visos mergaitės tada pasirinko slapyvardžius. Apolonija Mackelaitytė tapo Rugiagėle. Mergaitės mokėsi aprišti žaizdas, sustabdyti kraują, sutvarstyti sužeistą koją ar ranką, gelbėti ir guosti sužeistą mūšyje partizaną. Kartą Stasė mokyklos vakare neatsargiai padeklamavo keletą partizaniškų eilėraščių. To užtekto, kad tuoj pat būtų suimta. Neišlaikiusi kankinimų, papasakojo apie „seselių“ grupę. Galbūt todėl, kad jokios rimtos veiklos jos nebuvo pradėjusios, o mokymasis padėti sužeistam ar sergančiam žmogui jai neatrodė nusikaltimu. Tačiau greitai suimtas kapelionas kun. A. Simaška ir Ukmergėje gyvenusios „seselės“. Apolonija buvo išėjusi namo, tad suėmimo išvengė. Pradėjo slapstytis, tačiau ir jai likimas atseikėjo Sibiro lagerių sunkumus, skausmus, praradus savuosius, draugus.

Tokia pradžia neatbaidė gimnazistų nuo noro padėti kovojančiai tautai. Apie 1946 metus 5c klasės mokiniai užmezgė ryšius su DKA B rinktinės vadu Alfonsu Morkūnu-Plienu. Grupė pasivadino „Lituanikos“ vardu, jos sąrašuose buvo 17 jaunuolių. Vinco Vernicko-Vanago teigimu, tai: Steponas Sudnikas-Aušra, Mindaugas Sudnikas-Linas, Povilas Jačiūnas-Žaibas, Albinas Jočys, Donatas Adamonis-Debesis, Vytautas Šepetys-Laužas, Vytautas Purlys-Rūkas, Jonas Meilus-Gintaras, Juozas Razmaratas-Šernas, Benediktas Kalvelis-Atžala, Kazys Puknys-Kelmas, Petras Aviža-Erelis, Juozas Aviža, Stepas Baltušis-Gegutė, Vincas Vernickas-Vanagas, Mykolas Vernickas-Sakalas, Vytautas Raugalas-Žilvytis. Dauguma moksleivių buvo iš Žemaitkiemio valsč. Pogrindžiui vadovavo Mykolas Vernickas-Sakalas, jo pavaduotojais buvo Vytautas Raugalas-Žilvytis ir mokytojas Albinas Jočys. Plienai asmeniškai duodavo moksleiviams užduotis, reikalavo griežtos konspiracijos, perduodavo partizaninę spaudą. Priesaiką davė 1946 m. rudenį Valų miške, Žemaitkiemio valsč., buvo Plienai su štabo nariais. Skambėjo žodžiai, kad jie stoja į partizanų eiles, vykdys vadų įsakymus, įsipareigojo kovoti prieš sovietų valdžią, griežtai saugoti paslaptis. Už priesaikos sulaužymą buvo numatyta pati griežčiausia bausmė.

Deja, MGB sugebėjo išaiškinti jaunuosius kovotojus, tyrė Pašilės įvykius. 1947 m. spalio mėnesį buvo suimtas Albinas Jočys-Arūnas, surengtos pasalos kitiems organizacijos nariams. Nepilnamečiai buvo nuteisti 10 m. lagerio, o pilnamečiai visiems 25-eriems.